

I

Kurš pirmais pamirkšķinās? Vējš pūta asarojošās acīs, rokas savilkās dūrēs. Elpa kūlājās arvien seklāk, līdz mutē sajaucās ar siekalām un šķīta teju rijama. Spēle aiz šķūnīšiem uz izģērbšanos turpat uz līdzenas vietas. Galvenais – nenolaist skatienu, urbt to pretspēlētājā, līdz acis sprāgst ārā. Vai no tām vēl būs kas palicis pāri, lai otru plikā paskatā ievērtētu?

II

Algotnim Ignācijam no Lojolas 1521. gada kaujā pie Pamplonas lielgabala bumba pamatīgi sadragā abas kājas. Tās tiek dziedinātas klosteru hospitaļos, kuros viņš nododas lūgšanām un apgūst meditācijas prasmes. Nedaudz ubagošanas iztikšanai un askēzes mēneši vientuļnieka alā viņam ļauj praksē izsekot Saksijas Ludolfa traktātos lasītajam par svētbilžu lomu empātijas izkopšanā. Iejušanās Dieva Dēlā, koncentrēti pētot sāpēs neglīti deformētus, bet realismam uzticīgus Kristus ciešanu atainojumus, tolaik ir izplatīta nodarbe. Dažreiz tā ļauj attēliem atdzīvoties – pakustas roka, noraustās plaksts, tek asinis no rīkstes pārcirstās ādas. Ignācijam vairākkārt nākas piedzīvot vienu un to pašu vīziju. Gaisā virs viņa vijas čūskas apveida tēls, viss noklāts tādām kā spīdošām acīm, kas tomēr nav acis. Turpmāk Ignācijs nolemj savu skatu vairāk vērst iekšup.

III

“Gan acs ābola tīklene, gan redzes nervs embriogēnēzes laikā veidojas no topošo smadzeņu izauguma, tādēļ tīklēni pieskaita pie centrālās nervu sistēmas, un pēc būtības tie ir smadzeņu audi,” saka viens no sarunbiedriem, uzmeklējis tālrunī vikipēdijas šķirkli. Tas netiek apspriests sīkāk.

“Vai esat domājuši par to, ka pēc ārējām pazīmēm nav atšķirību starp acs pamirkšķināšanu kā neapzinātu fizioloģisku norisi, lai ar barības vielām mitrinātu radzeni, un kā kultūrā konstruētu zīmi, teiksim, pamirkšķināšanu kādam ar aci?” vaicā cits, it kā atgriežoties pie sarunas iesākuma. To viņš parasti stāsta studentiem vizuālās kultūras teorijas kursā. Stulbi sanācis iespraudums. Līdz mielēm atstrādātā intonācijā. Tā iznīcina jebkuru nule kā pausto sentimentu par zēnības seksualitāti īres namu pagalmos. Viņa bērņībai ir *ORWO* diapozitīvu krāsas, un atmiņas nomainās ar vieglu klikšķi. Reizēm gadās kāda ar kājām gaisā. Reizēm – ar izkārtņēm spoguļrakstā. Nepatīkamākais septiņdesmito gadu diapozitīvu vakaros bija seansa pēdējais kadrs. Negaidīts, gaismas pārsātināts tukšums pa visu ekrānam novilkto palagu.

IV

Ignācijs izstrādā vizualizācijas prasmju izkopšanai paredzētus vingrinājumu kompleksus, kurus iekļauj savā pirmajā grāmatā *Exercitia spiritualia*. Viens no tiem paredz rūpīgi iegaumēta attēla failu atdzīvināt iztēlē kā personīgās pieredzes telpu Bībeles sižetiem. Savukārt nākamā līmeņa vingrinājumos attēla starpniecība vairs nav nepieciešama. Disciplinēta iztēle kontemplācijas gaitā rada vissīkākajās detaļās izstrādātu norises vietu, personāžus un raitu darbību pēc strikta scenārija. Pašiedomātajās ainās, *iezūmojot* vai spēji pavēršot skatu sāņus, nedrīkst būt nobīžu salaiduma vietās vai kāds nekonkrētības pikseļos sagājis sikums.

Exercitia spiritualia kļūst par vienu no atslēgas darbiem kontrreformācijas centienos sadzīvot ar protestantu sētajām šaubām par svētbilžu nepieciešamību ticīgo dzīvēs. Grāmatas autora

dibinātajam jezuītu ordenim ir būtiska loma šo centienu izplatībā caur jaunizveidotu skolu sistēmu. Jaunās iespieddarbu tehnoloģijas svēto attēlus uz papīra pavairo vēl nebijušos daudzumos, bet agrāk izplatītais paradums saberzt tos pulverī un apēst mazinās.

V

Pēc pāris dienām Valsts kultūrkapitāla fondā ir pieteikumu iesniegšanas termiņš. Norunāt tikšanos dziļākai sarunai nav bijis prātīgi. Vairākiem viss deg.

– Kurā programmā iesniegsi?

– Vizuālajā mākslā.

– Tev taču nulle tur no vizuālā. Bet par *kim?* izstādēm jau arī bieži mēdz sacīt, ka tur nav ko daudz redzēt.

– Domā, labāk starpnozārēs?

– Nezinu. A Germanam dot uz dizainu vai vizuālo mākslu?

– Kas viņam būs?

– Fifīgā autortehnikā kolorēti spoguļi.

– Tas forši. Laikmetīgās mākslas izstādēm labi jāizskatās instagramā.

– Tātad uz dizainu?

– Nezinu. No koncepta atkarīgs.

– Venta teksti, ja vien uzrakstīti, noteikti ir vizuāli un...

– Bet iedomājieties, kā izmainījās arhitektūras apskatnieku veikums pēc tam, kad parādījās fotogrāfija! Pirms tam taču viss telpas pieredzējums lasītāja iztēlē tika pārsvarā panākts ar valodas līdzekļiem.

– Kad *kim?* izstādē nav ko redzēt, visi vienalga skatās. Apriet kaut kādam štruntam apkārt, tad atkāpjas, lai apskatītos no attāluma, pamaina redzespunktu vai nedaudz piemiedz acis, lai panāktu *blūru*. Būtībā – glezniecības iedresēts galerijas apmeklētāja reflekss, atavisks uzvedības musturis.

– Man vienmēr ir patīcis izteiciens “Kā uz to paskatās...”.

– Nu pārsvarā – greizi.

– Apdalītā skatītāja sindroms.

VI

Attēla vai attēlojuma novērtējumā praktiska pielietojamība, savīta ar svēto leģendām kā īpašas kvalitātes garantu, savulaik bija būtiskāka par estētiska rakstura iezīmēm. Strādāt ar šādu periodu mākslas darbiem sagādā klapatas mākslas vēsturniekiem, jo to tapšanas brīdī “mākslas darba” jēdziena nemaz nebija. Svētbildes savstarpēji sacentās par reālu ietekmi uz ikdienas norisēm, kā arī gādāja par savas mājvietas zīmološanu. Lai arī dažai nācās rēķināties ar dubultnieci, stereotipus par sērijveida tiražēšanu atspēkoja katra attēla unikālās izcelsmes leģenda un kompetence kādā īpašā jomā. Viena pratās apturēt mēri, citai labāk padevās karadarbība.

Kopijas vairojās, vienlaikus tikai apstiprinot katras brīnumaino statusu. Gan Vatikānā, gan armēņu Sv. Bartolomeja baznīcā Dženovā atrodamas Kristus ikonas, kas saistītas ar leģendu par Edesas ķēniņu Abgaru, kurš, spītālības mocīts, sūtījis pie Kristus savu ziņnesi ar uzdevumu darināt dziedinošu Dieva Dēla ģimmetni. Redzot ziņneša nesekmīgos atveides centienus, Kristus tam palīdz, audeklā noslaucīdams seju, un darbs darīts. Līdzīgi sejas atstātajam nospiedumam uz audekla, arī pati svētbilde turpmāk mēdz atstāt pēdas uz sienām, pie kurām to pakar, un uz transportēšanas iesaiņojumam izmantotajām drānām.

VII

- Zinot, ka pastāvējuši pirmsmākslas periodi, ir vieglāk apieties ar hipotēzi par pēcmākslas laikmeta iespējamību. Attēlu vairošanos nodrošinot tehnoloģiski, pragmatiski radīšanas brīnumi, tostarp arī māksla, var brīvi izvērsties viņpus primāri vizuālā teritorijas.
- Darināt arvien jaunus attēlojumus ir teju kā šaudīties ar ūdenspistoli zem ūdens. Labāk tad sēdēt krastā un vērot saulrietu.
- Vai arī neaizrauties ar jaunu fotogrāfiju radīšanu, pirms nav izmantotas visas vecās.

VII

Visi pasaules Manē un Pikaso ir kā iespaidīgi lielie zīdītājdzīvnieki, kuri piesaista ikviena uzmanību, kaut arī tādas būtnes kā insekti, protozoji un baktērijas veido dzīvības lielāko daļu un skaitā pārspēj lielos zīdītājus miljoniem reižu. Mudinājums palūkoties uz attēla fenomenu, cik vien iespējams, plaši nonāk sadursmē uz tam piemītošo interešu šaurību. Tas ir gluži tāpat kā dabas aizsargiem cīnīties par pandas glābšanu, lielās līnijās ņemot, tādēļ, ka tā ir neiedomājami pievilcīga un mīlīga, nevis bioloģiski nozīmīgāka vai kompleksāka par viensūņa tupelīti. (*James Elkins "The Domain of Images", 2001*)

VII

Strokins atnes pāris melnbaltu fotogrāfiju. Izcelsme nevienai nav zināma. Uteņos vai antikvariātos tādas lielos vairumos parasti sabērtas kurpju kastēs. Fotoalbumiem glaunos vākiem esot labāks noiets, kad tukši. Pārsvarā cilvēki fotografējuši cits citu. Fasoni tur kleitām drusku citādāki nekā tagad. Grūti arī pateikt, kurš tur riktīgi bagāts, kuram ar iztikšanu gājis grūtāk. Visi tādi saposti veras mūsos ar pagātnes acumirkļa skatienu. Saskatīt mums tur kaut ko? Vai tikai saskatīties?

VIII

Arī bezgaumīgas tēmas ir jārok. Izvogotas ar meliorācijas grāvjiem, tās neiegūst šarmu, tomēr reizēm, lai atbrīvotos no neērtības sajūtas, pietiek arī ar pliku racionalitāti. Saruna nupat vēl grozījās ap Gūtenbergu un viņa jaunības dienu biznesa ieceri tirgot garos kātos iebūvētus spoguļišus, kas pārējo pūli iestrēgušam svētceļniekam ļautu fiksēt relikvijas dziedinošo tēlu arī pa gabalu. Tādus spoguļišus pēcāk glīti ierāmēja un lietoja kā svētbildes. Nez, kā bija tādās spoguļoties?

- Mēs tiešām tagad runāsim par selfijiem un tiem pagarinājuma kātiem?
- Spogulīt, spogulīt...
- Selfistika. Izklausās teju pēc akadēmiskās terminoloģijas. Tā ka viss solīdi.
- Lai arī selfiju mērķis ir panākt atbalstu un sapratni no paša izraudzītām sociālajām grupām, statistika liecina, ka pretstatā gaidām šo praksi raksturo izteikti zems potenciāls rosināt pārējos empātiju un atbalstu. Es to no vikipēdijas.

Viņš iekārtojas krēslā tā, lai sarunasbiedri neredzētu, ka telefonā tiek atvērta iepazīšanās lietotne. Profilu fotogrāfijās viņš ignorē priekšplānu, uzmanību centrējot uz to, kas atliek pāri. Paštēla uzbūves un aizmugurējā plāna kļūdainajās salaiduma vietās paveras iespēja empātijas sūcei. Piemēram, pavērtas veļasmašīnas durvis ar raibu gultasveļu kā apvītušiem ziediem vāzē. Fokusēties uz tiem...!

